

Fem mindre liror i läcker bågflykt. En syn som både ger stäpås och mersmak.

Foto: Dan Mangsbo, Gardskagis fyr, Island, maj 2004

FÄLTBESTÄMNING

Mindre liror – en utmaning för varje havsfågelskådare

Att skåda havsfågel är alltid lika spännande och att sedan hitta en lira, som passerar i elegant flykt på stela vingar, får hjärtat att slå snabbare. Men, oavsett art, vill vi också kunna artbestämma liran ifråga, vilket kan vara nog så knivigt när det gäller de mindre lirarterna i Europa. Niklas Holmström ger här en del tips om hur vi kan särskilja arterna; mindre, balearisk, medelhavs- och dvärglira, när ljus och avstånd tillåter.

För lite mer än tjugo år sedan, den 31 augusti 1984 närmare bestämt, satt jag bänkad nedanför Mistluren på Kullen tillsammans med goda vänner från Stockholm och andra skådare. Det blåste hårt från väst! En mycket minnesvärd havsfågeldag i min ungdom. Havssulor i mängder, stormfåglar, tretåiga måsar, fyra arter labbar, gråliror och, ja... så var det det där med mindre liror. Den första "mindre" liran vi såg, passerade relativt nära nedanför klipporna. Den gav ett brunaktigt och allmänt solkigt intryck, utan distinkta teckningar mellan ljust och mörkt på kroppen. Yes, en balearisk lira! Men känslorvallet planade snart ut. Den var ju *bara* en ras av mindre lira på den tiden. Tack och lov passerade även ett par *rena* mindre liror senare under förmiddagen! Nå, ett lirkryss och ett "smut-sigt" raskryss (blott andra fyndet i Sverige) var

1. Vad skulle du artbestämma dessa två liror till, om du stod på färjan från Göteborg till danska Fredrikshamn? Dessa två kryssande medelhavsliror är dock fotade i Spanien.

Foto: Emma Guinart, Roses Bay, Spanien, november 2001

ändå inte så illa pinkat. Föga anade jag väl då, att jag tjugo år senare, skulle vara kroniskt beroende av havsfågelupplevelser och glatt sammanfatta mina erfarenheter av flygande mindre liror i en artikel som denna.

Utbredning och uppträdande

I mitten av 90-talet splittades de två medelhavsraser från mindre lira och gavs gemensam artstatus under namnet medelhavslira. År 2003 var det återigen dags för en uppdelning då de två "medelhavslirorna" officiellt separerades som två fullgoda arter: balearisk lira och medelhavslira.

Den mindre liran (*Puffinus puffinus*) häckar i Nordatlanten och är den överlägset mest numerära av de behandlade arterna. Huvudparten häckar i England (drygt 250 000 par), Irland, Färöarna och Island, men mycket små

populationer häckar även på Madeira och Kanarieöarna. De påbörjar flyttningen till övervintringsområdena kring Sydamerika under främst augusti-september och återkommer i april-maj. Arten är en sällsynt gäst i Medelhavet. I Sverige har arten observerats årligen sedan 1977 med totalt 770 fynd till och med 2003, varav hela 220 fynd under rekordåret 1998. Totalt sett har flest fynd gjorts i juli-början av augusti, men även september är en god månad för arten under rätta vindförhållanden.

Medelhavslira (*Puffinus yelkouan*) häckar i Medelhavet, från Marseille i Frankrike, Italien och österut i Egeiska havet. Arten ses i varierande antal längs Spaniens nordöstra Medelhavskust och vidare norrut längs Frankrikes sydvästkust året om, med en topp under vinterhalvåret. Den observeras även regelbundet vid Gibraltarsundet under sensommaren och sannolikt slår ett mindre antal följe med de baleariska som vandrar ut i Atlanten under sensommaren för att rugga. Flera ovaliderade fynd har rapporterats från exempelvis Spanien (varav sju säkra fynd), Frankrike, Biscaya-bukten och Brittiska öarna.

Balearisk lira (*Puffinus mauretanicus*) häckar enbart på Balearerna i västra Medelhavet. Efter häckningssäsongen i juni vandrar merparten ut i Atlanten, främst till områden i Biscaya-bukten, för att rugga. De ses då regelbundet i varierande antal från Västafrika vidare norrut till Brittiska öarna och övriga Nord-sjöländer. I november återvänder de flesta till övervintringsområdena längs Spaniens östra-nordöstra kust i Medelhavet. Oroande är att arten minskat dramatiskt de senaste tio åren, vilket är uppenbart på de traditionella ruggnings- och övervintringsområdena. I Sverige finns i skrivande stund totalt 25 godkända fynd till och med 2004 (Uno Unger i mail).

Dvärgliran förekommer med två raser i Västra Palearktis: *Puffinus assimilis baroli*, som häckar på Azoreerna, Madeira och Kanarieöarna samt *Puffinus assimilis boydi*, som häckar på Kap Verdeöarna. Den senare anses av vissa taxonomer/skolor som en egen art. Komplexet dvärg- och audubonlira är sannerligen en

soppa som lär ta lång tid på sig att bli klar och låta sig avsmakas (Chrochet 2004).

Likheterna väger över

Möjligheten att särskilja de behandlade lirarterna varierar givetvis från fall till fall, också beroende på var vi befinner oss i Europa och sett till respektive skådares erfarenhet. Denna utmaning kan liknas vid den som vi möter vid artbestämning av de tre större alkarternas eller juvenila labbar, flygande i exempelvis gråmulet väder, frisk vind och en bit ut från land. Svårbestämda, alltså! Inte direkt tröstande ord för den som när en dröm om att hänga in första fyndet av medelhavs- eller dvärglira i Sverige. Generellt kan de behandlade lirorna delas in i olika fack, beroende på svårighetsgrad: mindre- och medelhavslira är de två som är mest snarlika och svårast att särskilja. Lyckligtvis har de olika utbredningsområden. Den baleariska liran är normalt relativt enkel att särskilja från de två tidigare nämnda, men kan förbises som en grålira. Dvärgliran är inte en markant småvuxen lira bland de övriga, utan förväxlas rätt ofta med mindre lira i starkt solljus, särskilt i de områden där båda uppträder. Detta är dock bara en del av realiteten! Minns att många andra faktorer inverkar på vårt sätt att uppfatta färger, dräktkaraktärer, strukturella skillnader och flyktstilar. Förstå, alkor har tagits för mindre liron och den mindre liran har på håll bestämts till grålira på flera lokaler i Europa. Det som tar tid att lära sig är mängden variationer som dessa snarlika lirarter uppvisar beroende på var, när och hur vi betraktar dem.

De yttre omständigheterna

I vilket ljus och på vilket avstånd en lira passerar är ofta avgörande för en säker artbestämning. Vanligen handlar det om en mängd kombinationer av yttre faktorer, som exempelvis obsplatsens läge över och närhet till havet, optik, erfarenhet, väderlek och vindstyrka, land- eller båtbaserad skådning, samt vilken tid på året och var i VP vi befinner oss. Att väga in och förstå olika faktorerers inverkan på vår varseblivning av en flygande havsfå-

2. Grålira i silhuett. Notera bastantare och kraftigare framparti å la stormfågel jämfört med den proportionellt snarlika men slankare baleariska liran till höger.

Foto: Lars B Eriksson, Lagos, Portugal, september 2004

3. Balearisk lira i silhuett. Slankare kropp än gråliran, men mer långsträckt kropp och relativt längre näbb än mindre- och medelhavslira.

Foto: Magnus Hellström, Lagos, Portugal, september 2004

4. Medelhavslira. Notera utstickande fötter, delvis beroende på kortare stjärt. Notera gråbrun ovalsida och jämnfärgat huvud med diffus gråns mellan mörkt och ljst.

Foto: Frederic Veyrunes, Camargue, Frankrike, maj 2001

5. Mindre lira i mulen väderlek. Gråsvart ovalsida och tydligare vit kil mellan mörk hätta och bred mörk bröstteckning, jämfört med medelhavslira.

Foto: Bryan Thomas, Scilly, England, augusti 2004

6. Medelhavslira i varmt kvällsljus. Snarlik en distinkt tecknad mindre lira, men notera jämn linje mellan ljst och mörkt på huvudet, trots antydning till ljst nackkil.

Foto: Dan Mangsbo, Roses Bay, Spanien, december 2004

7. En relativt mörk balearisk lira, som på håll och i sämre ljus lätt skulle kunna tas för en grålira, snarare än att förväxlas med medelhavs- och mindre lira.

Foto: Frederic Veyrunes, Camargue, Frankrike, maj 2001

gelart, under vanligen korta eller uppstyckade obster, tar sin tid att lära sig. Det är så att säga en del av vår personliga kunskap, som vi ständigt utvecklar i takt med nya erfarenheter. Den erfarenhet av skådning vi har i Norden fungerar inte alltid lika bra utomlands, så rådet är alltid att ta seden dit man kommer, oavsett det handlar om mat, kulturella skillnader eller artbestämning. Var alltid uppmärksam på väder och ljusets inverkan!

Personligen tycker jag det är stimulerande att regelbundet ställas inför nya situationer i betraktandet av välbekanta havsfågelarter. Att få se dem i nya geografiska miljöer och under helt andra förhållanden än de man tidigare är van vid, är både nyttigt och lärorikt. Att få känna frustrationen och hopplösheten komma krypande, trots att man trodde sig vara en erfaren sträckskådare, gör en ödmjuk!

Den som verkligen vill lära sig att känna igen de mindre lirorna – och givetvis andra havsfågelarter – bättre, rekommenderas att försöka varva landbaserad havsfågelskådning med båtturer till havs, som ofta erbjuder närobs på ett flertal arter. På de platser i VP som erbjuder dessa båda alternativ lär man sig rätt snabbt vilka arter som är i rörelse, deras beteende och hur olika vissa karaktärer hos en art kan te sig beroende på val av obsplats. Kombinationen land- och båtskådning, är en möjlighet som aldrig bör underskattas i jakten på nya lärdomar!

Storleken är inte allt

När det gäller att bedöma storlek på de behandlade lirarterna över ett öppet hav är detta ofta vanskligt. En korrekt storleksbedömning försvaras eller upplevs olika beroende på vindstyrka, avstånd, obsplatsens läge och närhet till havet samt om skådningen sker från land eller båt. I den mån en ungefärlig storleksjämförelse låter sig göras med några för oss relativt välkända sjö- och havsbundna arter kan den minsta av de behandlade lirarterna, dvärgliran, sägas påminna mycket om en dvärgmås i storlek. Mindre- och medelhavslira upplevs sinsemellan som snarlika i storlek och är något mindre än skrattnås, medan den baleariska liran vanligen upplevs som närmast skrattnåsstor. Personligen har jag aldrig sett mindre- och medelhavslira tillsammans utanför sina respektive utbredningsområden, utan min bedömning av dessa baseras på direkta jämförelser med balearisk lira i Atlanten och Medelhavet. Vid direkt jämförelse är den baleariska liran synbart större än mindre- och medelhavslira; mer långvingad, med något längre och grövre framparti. Vidare kan man lätt få för sig att storleksskillnaden mellan dvärg- och mindre lira är avsevärd med tanke på deras svenska namn. Få europeiska lirarter har väl varit så notoriskt svåra att särskilja, som just dessa två, och är det ännu. Anledningen till detta får nog tillskrivas att dvärgliran är relativt svårsedd och fåtalig,

även i häckningsområdena på de Makaronesiska ögrupperna. Det har alltså varit svårt för många skådare att skaffa sig god falterfärdighet av arten, något som kan vara nödvändigt för att sälla bort till synes "ljushövdade och små" mindre liron på – för observatören – nya lokaler där starkt solljus råder.

Flyktstilar

Mindre-, medelhavs- och balearisk lira har samtliga en typisk lirlflykt; ett antal snabba och grunda vingslag för att sedan på rakt hållna vingar gå upp i en hög båge och därefter "kantra", för att sedan glida ned mot havsytan. Frekvensen mellan vingslagsserier och längden på glidmomenten varierar med vindstyrka samt om det gäller rent sträckande eller stationärt födosökande fåglar. Med ökande vindstyrka, desto färre serier av vingslag till att nästan enbart utgöras av dynamisk segelflykt med höga bågar, bakåtpressad hand och långa glid i vågdalarna. En ytterst elegant och tillika vacker flykt att få betrakta, särskilt när det gäller flockar på 20-40 mindre liron i ömsom täta grupperingar och utdragna band. I svagare vindar och under födosökande varvas vingslagsserierna med långa glid, men bågarne bana är betydligt flackare och flykten sker närmare havsytan. Observera att flykten och höjden på bågarne hos de passerande fåglarna varierar ur observatörens perspektiv, beroende på obsplatsens läge; nära havsytan eller högre upp på klippor eller från höga färjor. Även kustlinjens topografi påverkar vårt intryck av lirornas flyktstilar, om de exempelvis ämnar runda utstickande uddear eller passera innanför öar och skär. Detta är särskilt märkbart på platser i Sydeuropa och de Makaronesiska ögrupperna där vindstyrka och riktning inte har någon avgörande betydelse för att exempelvis sydsträckande mindre liron ska ses i höga antal.

Den baleariska liran har – förutom att vara något större med längre vingar – överlag en aning långsammare flykt än mindre- och medelhavslira. Detta kan dock vara svårbedömt, men är en bra indikator, exempelvis längs Spaniens nordöstra kust där både balearisk- och medelhavslira ses under hela vinterhalvåret eller när den ses tillsammans med mindre liron i Atlanten på hösten.

Dvärgliran har en flyktstil som skiljer sig markant från de tre ovannämnda arterna i det att den hela tiden håller sig nära havsytan och aldrig går upp i höga bågar. På sin höjd en antydning till båge som snabbt planar ut, som om den bara "gick upp för att fånga vinden med vingarna". Vingslagsserierna är överlag mer regelbundna och flyktbanan är mer irrande och ostadig än hos mindre lira. I helhet ger dess flyktbana ett mer vindkänsligt intryck och själva flykten upplevs oftast som mer fladdrig än mindre lira. Detta, tillsammans med kroppsrorelser i sidled, kompakt kropp, litet runt huvud och korta glidmoment på re-

lativt kupade vingar, ger dvärgliran ofta ett intryck av en överdimensionerad drillsnäppa eller brednäbbad simsnäppa. Mindre lirans glidmoment är normalt mycket längre och är ofta lättare att följa i flykten, jämfört med dvärgliran. Ett intressant och arttypiskt beteende är att dvärgliran i glidmomentet ofta höjer på huvudet, likt en flygande svarthakedopping. Har man fått kläm på dvärglirans flykt, så är den en mycket användbar nyckel för att både hitta och sedan artbestämma den. Kom ihåg att dvärgliran är en typisk lira, lik mindre liran i proportioner, snarare än alklik. Dvärgliran bildar sällan flockar, utan vanligen ses ensamma eller små grupper på 2-4 fåglar.

Mindre lira

Arten har en kontrasterande dräkt med jämfärgad svartbrun ovasida och vit undersida och är distinkt tecknad med skarpa gränser mellan mörkt och vitt. I mulet väder ger ovasidan ett tydligt svartaktigt intryck. Den har i varierande grad mörk bröstsidan, likt en bred begynnande halsboa, som förstärker den vita kilen, som går upp mot nacken bakom mörka örontäckare. Vita gumpsidor och undre stjärttäckare. Vingundersidans täckare är normalt rent vita och inramas av svarta vingpennor. En del individer uppvisar dock i varierande grad mörka teckningar på de undre vingtäckarna, vilka hos en del skapar ett tydligt och diagonalt mörkt täckarband samt mörka toppar på axillärerna (juvenila?).

Förväxlingsrisker: Är mycket lik medelhavsliran, varför mindre liron som eventuellt vandrar in i Medelhavet löper stor risk att förbises. I Atlanten är annars förväxlingsrisken störst mellan denna och dvärglira. I starkt solljus ger mindre lirans ovasida ett brunaktigt intryck och beroende på ljusets infallsvinkel (och observatörens betraktningvinkel) kan ljuset skapa märkliga effekter i dräkt och teckning hos mindre liran. Inte sällan får vingovansidans armpennor en tydligt ljus anstrykning (se bild 8 och 11), vilket skapar ett ljus fält å la dvärglira. Av någon anledning ses detta ofta bara på den borte vingen. I vissa vinklar (oftast flygande snett bortåt) och i starkt solljus kan mindre liran ge intryck av att ha väldigt ljus ansikte. Detta beror förmodligen på att de mörka bröstsidorna framhäver den ljusa kilen bakom svartaktiga örontäckare och skapar en "lysande" kontrast, vilket ger en illusorisk effekt, som i varierande grad ger upphov till ljus kind/ansikte. Vid havsfågelskådning på de Makaronesiska ögrupperna bör man vara särskilt observant på ljusets inverkan, då både mindre- och dvärglira förekommer i dessa områden, särskilt i vattnen kring Madeira.

Medelhavslira

Arten är mycket lik mindre lira i färgsättning och teckning. Den mörka ovasidan går normalt mer i gråbrunt (se bild 4 och 13), vilket

Mindre lira *Puffinus puffinus*

8. I starkt solljus och vissa vinklar ger arten ofta märkliga intryck: brunaktig dräkt, väldigt mörka bröstsidor och (mer typiskt) en tydligt framhåvd ljus kil uppåt nacken.

Foto: Bryan Thomas, Scilly, England, augusti 2004

9. Så här rent och distinkt tecknad upplevs ofta arten i mulen väderlek; tecknad i svart och vitt.

Foto: Miguel Rouco, Spanien (Atlanten), september 2001

10. Mer kontrasterande vingundersida med bredare och svartare inramning av vita täckare än medelhavslira. Notera ovanligt mörkt och diagonalt täckarband.

Foto: Bryan Thomas, Scilly, England, september 2003

11. Kompakt profil, utan utstickande fötter. Observera dock att i starkt solljus ger artens mörka partier ett brunt-ljusbrunt intryck, men att den ljusa nackkilen ofta framhäver en typisk mörk hätta.

Foto: Bryan Thomas, Scilly, England, augusti 2004

Medelhavslira *Puffinus yelkouan*

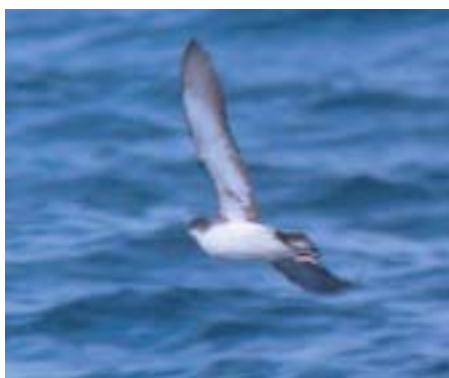
12. Sedd i soligt kvällsljus. Snarlik mindre lira, men har tydlig ljus ögonring, utstickande fötter och saknar mörk bröstteckning, uppvisar antydning till ljus nackkil.

Foto: Göran Ekström, Roses Bay, Spanien, december 2004

13. Gråbrun ovasida, jämn linje mellan ljus och mörkt på huvudet samt utstickande fötter. Notera vita gumpsidor.

Foto: Frederic Veyrunes, Camargue, Frankrike, maj 2001

14. Notera överlag ljusare vingundersida, utan distinkt svart inramning som hos mindre lira, vilket dock är svårt att observera i fält! Annars snarlik mindre liran till vänster.

Foto: Ricard Gutiérrez, Roses Bay, Spanien, december 2001

15. Sedd i sämre ljus upplevs arten ofta distinkt tecknad likt mindre lira. Notera dock handpennornas ljusare nyans, mörk undergump, utstickande fötter och ovanligt tydlig mörk bröstteckning.

Foto: Frederic Veyrunes, Camargue, Frankrike, maj 2001

Balearisk lira *Puffinus mauretanicus*

16. Påminner i helhet mer om en mindre kopia av grålira; mörk dräkt, längre näbb och långsträckt (men slankare) kropp. Saknar distinka teckningar.

Foto: Lars B Eriksson, Lagos, Portugal, september 2004

17. En relativt mörk individ. Notera långsträckt och mer grålirelik profil, men tydligt svart hätta.

Foto: Frederic Veyrunes, Camargue, Frankrike, maj 2001

18. En normaltecknad individ. Undersidans teckning uppvisar de säkraste karaktärerna; mörkt gump- och framparti liksom mörka armhål och täckarfält.

Foto: Guillaume Bruneau, Palavas, Frankrike, maj 1998

19. Mer murrigt och odistinkt tecknad i brunt än mindre- och medelhavslira. En normalt tecknad individ, utan distinkta linjer mellan mörkt och ljus, men med framträdande mörk hätta.

Foto: Göran Ekström, Roses Bay, Spanien, december 2004

20. En inte ovanlig tecknad mindre lira, med rätt mycket mörkt på huvud och bröstsidor, lik vissa solkigt tecknade medelhavsliror. Notera den breda och svartaktiga inramning av vingundersidans ljusa täckare.

Foto: Bryan Thomas, Scilly, England, september 2003

21. Rätt typisk medelhavslira med jämn och distinkt linje mellan ljust och mörkt på huvudet, relativt mörka gump-sidor och vingpennor som ljusnar ut mot spetsarna, vilket resulterar i en ljusare vingundersida.

Foto: Dan Mangsbo, Roses Bay, Spanien, december 2004

22. En normalt tecknad balearisk lira; murrigt tecknad i brunt, utan distinkta gränser mellan ljust och mörkt. Mörkt akterparti, armhåla, delar av vingundersidans täckare samt huvud och bröst är arttypiskt.

Foto: Aleix Comas, Roses Bay, Spanien, november 2002

hos vår- och sommarfåglar kan bero på slitage och blekning. Dock, många ter sig precis lika mörka (men med en aning brunare ton) på ovasidan som hos mindre lira (se bild 6 och 21), särskilt i fräsch dräkt under höst och vinter. Den har liksom mindre lira vit undersida, men uppvisar i varierande grad mörka undre stjärtäckare; från svagt gråtonade (bild 1) till väldigt mörka och tydliga (bild 15). Även gumpsidornas teckning varierar, från solkigt teckande (bild 21) till rent vita och distinkt tecknade (bild 13). De undre vingtäckarna är mestadels vita, men en del individer uppvisar mörka teckningar, vilka varierar i utbredning och tydlighet. Vidare är inramningen av vita undre vingtäckarna något diffusare, beroende på gråtonade vingpennor, jämfört med mindre lirans svartare. Den uppvisar, likt mindre lira, en distinkt gräns mellan mörkt och ljust på kroppen, men saknar normalt mörka bröstsidor och vit kil bakom örontäckarna. Detta resulterar i en jämnare gräns mellan mörkt och ljust på frampartiet. Många individer har dock antydning till ljus nackkil, men den är sällan synlig från land.

Vissa individer uppvisar tydligt vitt kring ögat, andra ingenting alls. På närhåll ses vanligen utstickande fötter, något som inte mindre liran uppvisar (utom på närhåll i vissa vinklar).

Förväxlingsrisker: Många av artens ovan nämnda karaktärer är subtila och relativt lätta att se på flera fotografier i denna artikel. Men

att observera eller hinna uppfatta dessa i fält på kustlokal är – enligt min erfarenhet – i det närmaste omöjligt, tyvärr. Trots studier av arten utanför Istanbul och nu senast utanför Spaniens nordostkust (från land och båt) i december 2004, skulle jag med facit i hand inte våga artbestämna en medelhavslira i Atlanten, om jag ens hittade en misstänkt! Från land var många identiskt lika mindre lira och dessutom observerades några obestämda individer, som dräktemässigt utgjorde ett mellanting av en solkigt tecknad medelhavslira och en ljus balearisk.

I detta sammanhang kan nämnas att på Menorca (Balearerna) upptäcktes för några år sedan att arten häckar sida vid sida med balearisk lira. Problemet är att den biometriska datan är bristfällig och inte stämmer alls med den för medelhavslira, jämfört med övriga populationer. En del auktoriteter tror idag att det gäller en ljus variant av balearisk lira eller att dessa utgör den "felände länken" mellan medelhavslirorna. (Chrochet i mail).

Balearisk lira

Arten ger normalt ett jämnfärgat brunt intryck, utan distinkta teckningar. Ovasidan går huvudsakligen i brunt, med variationer mellan gråbrunt och mörkbrunt, vilket förändras med olika ljusförhållanden. Vingundersidorna ger ett smutsigt intryck med mörka armhålor och teckningar på täckarna. Även utbredningen och omfattningen av

detta varierar. Den baleariska uppvisar veterligen aldrig ljusa/vita vingundersidor som mindre- och medelhavslira. Utbredningen av det mörka på kroppen varierar individuellt, men den överlag vanligaste varianten uppvisar ljus buk, gråbrun undergump/bakparti och brunsolkigt huvud/framparti (ofta med mörk hätta och ljust hakparti), se bild 19 och 22. Mörka fåglar, såsom bild 7, är relativt ovanliga och helmörka fåglar (som i "Sjöfågeln" sidan 73) är sällsynta.

Förväxlingsrisker: Att särskilja en balearisk lira från mindre- och medelhavslira innebär sällan några större problem under normala förhållanden. Främst med ledning av dräkstens helhetsintryck, något större storlek, grövre och mer långsträckt kropp (både fram- och bakparti) skiljs den från de övriga behandlade arterna. En potentiell förväxlingsrisk kan dock vara grålira, särskilt på längre håll och/eller i sämre ljus, även för erfarna skådare. Gråliran är dock större och är kraftigare byggd, framför allt bastantare huvudparti och bröst. Notera att även gråliran har utstickande fötter, som ses inom rimliga avstånd!

Dvärglira

Den minsta av de behandlade lirorna, men långt ifrån en dvärg. I mångt och mycket lik mindre lira; svartbrun ovan och vit under. Uppvisar en relativt kompaktare kropp, rundare huvud och förhållandevis rundare hand än mindre lira, men detta är inte alltid lätt att avgöra. Vingens form varierar, från att ge ett spetsigt till ett rundat intryck. Handens rundade form och att arten ofta upplevs som kortvingad, beror sannolikt på att arten har en kortare hand än mindre liran.

P. a. baroli: Rasen har ett vitt ansikte, som breder ut sig i en båge upp mot hjässan och vidare till näbben, vilket gör att huvudet i vissa vinklar och starkt solljus "lyser" vitt. Undersidan är vit med en smal svart bård längs vingbakkanten. Vingovansidan svart med arttypisk ljus panel över armen, som under goda förhållanden syns på relativt långt avstånd.

23. Skolexempel på dvärglira av rasen baroli. Ger normalt ett kompaktare och rundare helhetsintryck än mindre lira. Flyktstil, ljust täckarfält på vingovansidan, vit undersida och ljust huvud är nyckeln till artbestämning, gentemot den mindre liran.
Foto: Paul Gale, Biscayabukten, augusti 2001

24. Två dvärgliror av rasen baroli i varmt kvällsljus. Typiska karaktärer gentemot mindre lira är dennes i helhet ljusare undersida och framparti, kompaktare kropp samt relativt kort- och rundvingat intryck. På den övre fågeln ansas även den typiska ljusa bandet över armens vingovansida.
Foto: Paul Gale, Biscayabukten, augusti 2001

25. Rätt lik en distinkt tecknad mindre lira i svart och vitt, men profil och teckning talar för dvärglira: Vitt ansikte och ljust täckband över armen avslöjar arten. I detta fall av rasen baroli. Det frilagda mörka ögat hos arten ses ytterst sällsynt från land, oftast bara på närhåll från båt.
Foto: Dominic Mitchell, Tenerife-El Hierro, augusti 2001

26. Typiskt beteende för dvärglira: att höja på huvudet likt en sträckande svarthakedopping. Arten (både baroli och boydi) håller sig alltid nära havsytan och går aldrig upp i höga "lirbågar", som mindre liran. I flykten påminner arten ibland mer om en stor drillsnäppa än en alka!
Foto: Dominic Mitchell, Tenerife-El Hierro, augusti 2001

Som helhet ger dvärgliran ett ljusare intryck än mindre liran, beroende på närmast vitt huvud och helvit undersida, särskilt hos lågt flygande (mot mörkt hav) i gott medljus. Det är ofta dess typiska flykt som först gör observatören uppmärksam och när dräktstudierna sedan tar vid är artbestämning klar. Dvärglirans flykt är i hastighet inte lika vägvinnande och snabb som den mindre lirans, så observatören har ofta lite mer tid på sig, men eftersom arten håller sig nära havsytan kan det vara svårt att hinna få kläm på alla dräktkaraktärer, särskilt om betraktaren sitter väldigt lågt vid havet. En god grundregel är följande: Om du är tveksam och osäker på om fågeln du följer är en dvärglira, så brukar det vara en mindre lira!

P. a. boydi: I en mängd litteratur sägs denna ras ha mer mörkt på huvudsidorna (till och med att det mörka skulle gå nedanför ögat), sakna ljus panel på vingovansidan samt ha helt mörka undre stjärtäckare. Jag har ingen erfarenhet av arten, utan har bara tagit del av många fotografier och videosekvenser på rasen från skådare som besökt Kap Verdeöarna. Ingen fågel i det erhållna materialet uppvisar särskilt mörkt huvud, utan enbart svagt mörka teckningar på vit kind. Vidare uppvisar de ljus panel på armens vingovansida och i varierande grad mörk undergump, som begränsas till de yttre undre stjärtäckarna.

Det är alltid en balansgång med att använda fotografier, som i detta fall visar fåglarna i detalj. Hur användbara dessa närbilder sedan är ur ett praktiskt perspektiv, är nog högst individuellt för er läsare. Kom även ihåg att samtliga flyktbilder i denna artikel (utom intro-bilden från Island) är fotograferade till havs och från båt.

Till sist hoppas jag att mina tips och råd om de mindre lirorna ska utgöra en grogrund för nya och kompletterande upptäckter. Vem vet vart stigen till havsfågelskådningens hjärta leder oss, utom att havet bjuder på obeskrivbara möten och tankar.

– NIKLAS HOLMSTRÖM

27. En av två adulta dvärgliror av rasen baroli som fångades på Desertas, som förutom mer vitt framför ögat uppvisade mörka huvudteckningar likt rasen boydi (se bild 29). Går de att skilja åt i fält?
Foto: Bernard Zonfrillo, Desertas, Madeira, oktober 1990

Foto: Bernard Zonfrillo, Desertas, Madeira, oktober 1990

28. En fångad dvärglira av rasen boydi på Kap Verdeöarna. Som framgår av bilden är samtliga undre stjärtäckare inte mörka, utan endast de yttersta. Knappast en användbar karaktär mellan baroli och boydi i fält, varmot vad många fågelböcker och artiklar förespråkar.
Foto: Arnoud B van den Berg, Razo, Kap Verde, februari 2004

Foto: Arnoud B van den Berg, Razo, Kap Verde, februari 2004

29. Återigen en annan individ av rasen boydi. Hur kan någon separera denna från fågeln av rasen baroli på bild 27, i fält och i varierande ljus? Fågeln har dessutom ljust täckband på vingovansidan, som en mängd fågellitteratur säger att denna ras inte har!
Foto: Arnoud B van den Berg, Razo, Kap Verde, februari 2004

Flygande liror på DVD/video

DVD Guide to The Birds of Britain & Europe. 2004. Paul Doherty. Kan köpas via Naturbokhandeln. Birds of the Macaronesian Islands. 2002. Två videos av Leo JR Boon. Se: www.cursorius.com

Referenser

P-A. Chrochet. 2004. Little Shearwater complex systematics. *Birding World* 8/2004:310-311.
R. Gutiérrez. 2004. Identification of Yelkouan, Balearic and Manx Shearwaters. *Birding World* 3/2004:111-122.
R. Gutiérrez. 2003. The Balearic Shearwater: heading for extinction. *Birding World* 6/2003:260-263
P. Yésou, A. M. Paterson, E. J. Mackrill & W. R. P. Bourne. 1990. Plumage variation and identification of the 'Yelkouan Shearwater'. *British Birds* 8/1990:299-319.

Tack till följande personer

Anders Blomdahl, Kristoffer Nilsson och Magnus Unger för värdefulla kommentarer på manus, Ricard Gutiérrez för diskussioner om fältbestämning av medelhavs- och balearisk lira, Alex Comas för gemensamma och lärorika fältstudier av medelhavs- och balearisk lira längs Kataloniens kust i Spanien. Vidare Pierre-André Crochet, Uno Unger och Pierre Yésou för kompletterande uppgifter, fyndstatus och systematik. Slutligen ett stort tack till alla fotografer, utan deras hjälp och fantastiska bidrag (totalt ca 300 foton!) hade denna artikel aldrig sett dagens ljus! Av dessa vill jag särskilt tacka Göran Ekström och Dan Mangsbo för deras osvikligt inspirerande sällskap på flera givande havsfågelsesor genom åren!

Some English help to the Swedish language article about shearwaters

Heading: Små liror – en utmaning för varje havsfågelskådare

In English: "Small shearwaters – a true challenge for every seawatcher"

By Niklas Holmström

Page 30

Intro photo: Five Manx Shearwaters in lovely bow flight. Photo: Dan Mangsbo, Gardskagis lighthouse, Iceland, May 2004

1. Two Yelkouan Shearwaters. Photo: Emma Guinart, Roses Bay, Spain, November 2001

Subheading: "Utbredning och uppträdande" (= Distribution and appearance)

Page 31:

2. Sooty Shearwater in silhouette. Photo: Lars B Eriksson, Lagos, Portugal, September 2004

3. Balearic Shearwater in silhouette. Photo: Magnus Hellström, Lagos, Portugal, September 2004

4. Yelkouan Shearwater. Photo: Frederic Veyrunes, Camargue, France, May 2001

5. Manx Shearwater. Photo: Bryan Thomas, Scilly, England, August 2004

6. Yelkouan Shearwater. Photo: Dan Mangsbo, Roses Bay, Spain, December 2004

7. Balearic Shearwater. Photo: Frederic Veyrunes, Camargue, France, May 2001

Subheading: "Likheterna överväger" (= The similarities are greater than the differences)

Subheading: "De yttre omständigheterna" (= The outer conditions/factors that influence on...)

Page 32:

Subheading: "Storleken är inte allt" (= The size is not everything)

Subheading: "Flyktstilar" (= Different flight actions)

Subheading: "Mindre lira" (= Manx Shearwater)

Subheading: "Medelhavslira" (= Yelkouan Shearwater)

Page 33:

Mindre lira (Manx Shearwater)

8. Photo: Bryan Thomas, Scilly, England, August 2004

9. Photo: Miguel Rouco, Spain (Atlantic coast), September 2001

10. Photo: Bryan Thomas, Scilly, England, September 2003

11. Photo: Bryan Thomas, Scilly, England, August 2004

Medelhavslira (Yelkouan Shearwater)

12. Photo: Göran Ekström, Roses Bay, Spain, December 2004

13. Photo: Frederic Veyrunes, Camargue, France, May 2001

14. Photo: Ricard Gutiérrez, Roses Bay, Spain, December 2001

15. Photo: Frederic Veyrunes, Camargue, France, May 2001

Balearisk lira (Balearic Shearwater)

16. Photo: Lars B Eriksson, Lagos, Portugal, September 2004

17. Photo: Frederic Veyrunes, Camargue, France, May 2001

18. Photo: Guillaume Bruneau, Palavas, France, May 1998.

19. Photo: Göran Ekström, Roses Bay, Spain, December 2004

Page 34:

20. Manx Shearwater. Photo: Bryan Thomas, Scilly, England, September 2003

21. Yelkouan Shearwater. Photo: Dan Mangsbo, Roses Bay, Spain, December 2004

22. Balearic Shearwater. Photo: Aleix Comas, Roses Bay, Spain, November 2002

23. Little Shearwater of race *baroli*. Photo: Paul Gale, Bay of Biscay, August 2001

Subheading: "Balearisk lira" (= Balearic Shearwater)

Subheading: "Dvärglira" (= Little Shearwater)

Page 35:

24. Two Little Shearwaters of race *baroli*. Photo: Paul Gale, Bay of Biscay, August 2001

25. Little Shearwater of race *baroli*. Photo: Dominic Mitchell, Tenerife-El Hierro, August 2001

26. Little Shearwater of race *baroli*. Photo: Dominic Mitchell, Tenerife-El Hierro, August 2001

27. One of two caught Little Shearwaters of race *baroli*. Photo: Bernard Zonfrillo, Desertas, Madeira, October 1990

28. Little Shearwater of race *boydi*. Photo: Arnoud B van den Berg, Razo, Cap Verde, February 2004

29. Little Shearwater of race *boydi*. Photo: Arnoud B van den Berg, Razo, Cap Verde, February 2004

Subheading: "Flygande lror på DVD/video" (= Shearwaters in flight on DVD/video)

Subheading: "Referenser" (= References)